

ցին . և երկու հարուստ հանքեր գտնելով , որոնց դեռ եւրոպական անյազուրդ ագահութիւնը ձեռք չէր դպցուցած , սկսան դուրս հանել այդ անգին նւթերը : Բայց վայրենիները կրկնապատիկ շատնալով և աւելի աղէկ զէնքերով պատսպարուած՝ նորէն վրանին յարձակեցան , և իրեն մարդիկներէն ինչ մը հոգի սպաննելով՝ զինքն ալ ոջ ձեռք ձգեցին : Երկնային վրէժնդիր բարկութիւնը յայտնի տեսնուեցաւ իր վրան . և կարծես թէ այն բարբարոսները մակաբերեցին որ Եափրոյին մատնութեան ու արեանը պարտաւորն էր . և անոր համար շատ բարբարոս , անգութ և սոսկալի տանջանքներով սպաննեցին , և անողորմաբար պատառ պատառ ընելով կերան : Ո՛հ , ինչո՞ւ այս սոսկալի տեսարանիս հանդիսատես ու վկայ չեղան այն ամէնքը , որոնց համար նենգութիւնը խաղաղիկ մըն է , և ապերախութիւնը կատակ :

Թարգմանեաց 'ի Սոառէ

Գ . Հ .

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱՌԻՔ

Որովայնն ուտելով կը յագենայ ,
Աչքը տեսնելով կ'անթանայ .
Եթէ կ'ուզես յագեցնել որովայնդ , կե՛ր .
Իսկ եթէ աչքդ կշտացնես , մի հետաքրքրէր :

Ծովէն ելած ձուկը և տուն եկած հիւրը իրեք օրէն կը հոտին :

Երեք տեսակ են մարդուս թշնամիները . առաջին՝ յայտնի թշնամի , երկրորդ՝ գաղտնի թշնամի . և երրորդ , որ ամենէն գէշն է , բարիքդ ուղղ թշնամի :

Առջի երկուքէն կը դուռնանք , որ խայթելով կը ցաւցնեն . իսկ այս երրորդը կը սիրենք , որ շոյելով կը մեռցնէ :

Առջիներուն ո՞վ ըլլալին յայտնի է . երրորդն ո՞վ կը ճանչնայ . ամէն մարդուն իր անձն է :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Եւրոպայի բնական և հետաքրքրական գիտելիքները : (Տես երես 219)

Երբոր Սաւոյայ Սպիտակ Լեռնէն , որ Լ'լպեան գօտիներուն բարձրագոյն գագաթն է , դէպ 'ի Ս'իջերկրական ծովը աչքդ դարձնելու ըլլաս , կը տեսնես բաժնուած Տոֆինէի Լ'լպեան գօտիները կամ Լ'լգէռի բաժնին , ետքը Բարձր ու Ստորին Լ'լպեայք ըսուած գաւառներուն գօտիները , անկէց վար Կովեզերեայ Լ'լպեանց գօտիքը , որ դէպ Խտալիա կ'երկրնան . անկից անդին դեռ կը շարունակեն և կը կոչուին Լ'լպեանց լեռինք :

Սոգիւղ գաւառին սահմանագլխոյն վրայ է Ս'անդուլեռը՝ բարձր 6,798 ոտք , ութ ամիս ծածկուած աչք խտտղեցընող ձեան վերարկուով մը : Բարձր-Լ'լպեանց սահմանին գագաթներուն վրայ Պրիանտոն ամուր քաղաքը կայ , որ Գաղղիոյ քաղաքներուն մէջ ամենէն բարձրն է . բերդը քաղքէն հարիւր եօթանասուն ոտք խորութեամբ դարաւանդով մը բաժնուած է , որուն խորը Տիւռանս գետը կը խոխոջայ . այն ահաւոր անդունդին վրայ զարմանալի ճարտարութեամբ մէկ կամարով կամուրջ մը ձգեցին , որուն աղեղին երկայնութիւնը հարիւր քսան ոտք է :

Վրէթէ փարսախ մը Լյաբէն հեռու՝ որ Բարձր-Լ'լպեանց գլխաւոր տեղն է , Բելոդիէ լիճը կայ , որն որ գաւառին ամենէն աղուոր տեսարանն է . հոս ամէն ճամբորդներ կը հանդրպին , անոր երերուն դաշտը տեսնելու համար , որն որ մէկ տատանեալ կղզի մըն է՝ ձևացած հետզհետէ լցուելով եղէգներու , շուշաններու և ուրիշ լճային տնկերու փտութիւններով , որուն երեսը ծածկուած է հիմա կանաչ դաշարի մարգով , զորն որ ամէն տարի կը հնձեն :

Լալեանց այս կողմերը ամենէն գեղեցիկ նկարակերտ տեղն է այն ճամբան, որ Պրիանտոնէն ինչուան Կրնոս պլը կ'երկընայ, որուն մէկ դին օձապտոյտ սահելով Իզէն գետը կը վազէ, մէկալ դին տարածուած անտառախիտ գեղածիծաղ հովիտներ, որոնց մէջ աղօրիք, դարբնոցք ու երկաթահանք կան. հոն ճարտարագործ մարդիկ լերան հարուստ մետաղներուն վըրայ կ'աշխատին: Վիչ մը անդին ճամբորդին առջևը կ'ելեն դժուարակոխ և անտառային Տրաք գետոյն ամուկը. ետեւէն կու գայ Իզէն սրնթաց ու ռըրտապտոյտ գետը, որ ցած լեռներուն չորս դին պատելով կ'անցնի, որոնց ստորտը միշտ թթենիներով և այգեստանեօք մշակուած է, և գագաթն ալ պարարտ արօտներով ծածկուած են: Կրնոսպլէն ալ դեռ անդին լերան մը ստորոտը ճամբորդները տեսնելու կ'երթան երկու քարանձաւներ, որոնք անուանի եղած են Սասընաթի հնձանին համար, ուր որ դիւրահաւատ ռամիկ ժողովուրդը կ'երթային հարցնելու և իմանալու իրենց բերոց առատութիւնը կամ նուազութիւնը: Լյոս հընձանները ուրիշ բան չեն, բայց եթէ երկու պղտիկ գլանաձև խողուններ, որոնց տրամագիծը հազիւ հինգ ոտք ունի. մէկուն խորութիւնը երեք ոտք է, իսկ մէկալին տասնևութ բթաչափ: Երբոր այս հնձանները, գուշակութեան համար սահմանուած օրը, ինքիւրեննուն ինչուան բերանին ջրով որ լեցուէին, դիւրահաւան ժողովուրդը՝ մտքերնին կը դնէին թէ բերոց առատութիւն պիտի ըլլայ: Իսկ ընդհակառակն՝ թէ որ ջրոյն բարձրութիւնը նուազ ըլլար, շատ կը տխրէին, իբրև թէ այն տարին բերք պիտի չըլլայ, աշխատանքնին պարապր պիտի երթայ: Սասընաթ ըսուած այրերը հասնելու համար պէտք է Կրէսի վտան գեղեցիկ հովտին մէջէն անցնիլ: Հոն մտածիդ պէս առջևդ կ'ելէ բոլոր հովտին երկայնութեամբը հիանալի տեսարան մը. աջ կողմդ կը տեսնես Պալմ գիւղին ցցուած ժայռերը, ձախ դին

Շարդրէօզ լեռ. ետքը պղտիկ զառի վեր ճամբայ մը կը հասնիս՝ բացուած հեղեղատի մը սեպացեալ եղեղին վըրայ, ուսկից Սասընաթ աւանին տնէրը կը տեսնես, չորս դին գեղեցիկ ըկուզենիներով պատած: Հոն երկու կամարաձև ճեղքուածքներ դիմաց կ'ելեն, որոնք քարանձաւի բերանն են. մէկուն լայնութիւնը քսանևհինգ ոտքէն աւելի է. հոն մտածիդ պէս առջևդ կը տեսնես դիզուած ապառաժնի իբրև մէկ ահագին սանդուխ մը փլած աւերակ դարձած: Հեղեղատէն անդին որ կ'անցնիս, ինքզինքդ կը գտնես գաւթի մը մէջ վաթսուն ոտք լայնութեամբ, քառասունևութ ոտք բարձրութեամբ ու քառասունևերեք ոտք երկայնութեամբ. որուն խորը կ'երևան շատ սրահներ, որոնց ձախակողմէան մէկուն մէջէն Սերմ հեղեղատը կը վազէ. ասոր ջրերը նախ կամարներուն տակէն հանդարտ սողոսկելով կ'անցնին, ետքը սաստիկ շռաւմամբ կը գահավիժին այն դիզուած ապառաժներուն մէջէն, գեղեցիկ սահանք մը ձևադրնելով:

Տոֆինէի Լալեաններէն կը տեսնուի Սպիտակ Լերան գեղեցիկ բուրգը՝ 26 փարսախ հեռու: Եւ Կրանտ-Շարդրէօզը Վաղղիոյ բնական զարմանալիքներէն մէկն է, այն լեռներուն մէջ ծածկուած: Հոն լուռ միայնութեմէջ, որ մարդուս միտքը խորունկ մտածութեան մէջ կ'ընկղմէ, մենաստան մը կանգնուած կը տեսնես որ աստեօք Ս. Բրունոնի կարգին կեդրոնն էր: Լյոս մենաստանին անունը իր քովի պղտիկ Շարդրէօզ աւանէն առած է: Երբ մուտքը դժուարին է, ուր որ կ'երթըցուի նեղ և ապառաժուտ ճամբէ մը ծածկուած փուշերով, վայրի բոյսերով, եղևիններով և ուրիշ խառնակ թուփերով, և վրան ալ կան ուղղաբերձ ահաւոր ժայռեր՝ ինչուան ամպերը բարձրացած. այս նեղ օձապտոյտ ճամբան տեղ տեղ չորս հարիւր ոտքէն աւելի խորունկ անդնդոց վրայ կը նայի, տեղ տեղ ալ հեղեղներու մէջէն կ'անցնի, որոնց սա.

Հանքները՝ իրենց շառաւիմամբ անցաւորին ձայնը կը խափանեն . և անկէ քիչ մը հեռու Վիէ-Վիֆ սահանքը դիւրասահ ճամբուն վրայ ջրեղէն կամար մը կը ձևացնէ անցաւորին գլխուն վըրայէն : Վերջը բարձրանալով ահագին ապառաժի մը վրայ՝ եղևին ծառերու մթին անտառի մը մէջ կը մննէ , որոնց գագաթները միշտ քամիներէ ծեծուելով՝ արտաքոյ կարգի սօսափին կ'ընեն , ներդաշնակութեամբ մը : Վերջապէս դիմացի զառ 'ի վայրին հասնելով , երբ որ դուրս կ'ելէ եղևնեաց շարժուն կամարներէն , կը մտնէ կաղամախներուն տակը , որոնց մէջերէն անմիջապէս մենաստանը կ'երևայ , որ ատենօք մերձակայ գաւառաց՝ քաղաքականութեան ու երկրագործութեան կեդրոն ու իմաստութեան վարժարան եղած էր :

Իգէոի Լալեանց մէջ կ'իյնայ Կոտմար հովիտը , ուր է Լ'նտրիէօ խրճիթը , որն որ ժայռերուն այնչափ խորերը շինուած է՝ որ ձմեռուան եղանակին մէջ երեք ամիս ամենեւին արև չտեսներ :

Պալմի Երդը-Տամ գեղին քով , Հռենոսի ձախ եզերքը ճանապարհորդը կը տեսնէ համբաւաւոր այր մը , որուն մուտքը Լ'ստուածածնին ընծայուած մատուռի մը փոխուած է : Խկներսի դին զանազան այրեր բաժնուած է , որոնք երբոր ջահերով լուսաւորուին՝ սքանչելի տեսարաններ կ'երևցնեն . լոյսը այն սթալիէի քարացմունքներուն բիւրեղացած երեսին վրայ զարնելով՝ շաղուցիչ ճերմկութեամբ կ'անդրադառնայ ու նորատեսիլ ձևերով կը փալփի . այրին չորս դիէն ջրեր կը ցայտեն , որոնք ամենքը մէկ տեղ ժողովելով լիճ մը կը ձևացնեն . հոս նաւակով մը որ պտրտելու ըլլաս՝ հարկաւ կը յիշես առասպելեալ Սոլիքսին տխուր նաւավարը , որ մեռելոց հոգիները դժօրք կը տանէր :

Պաղղիոյ ուրիշ լեռնային գօտիները Լալեանց աւելի բարձր կամքած ճիւղերէն կը ձևանան . Հռենոսի անձուկ հովտէն անդին կը սկսին Սրվէն լեռները որոնցմով Լալեան գօտիները կը միա-

նան Պիւրենեանց ու ()վեռնեայ հրաբխային լեռներուն հետ . Դիւրա և Վոժ Լալեանց ճիւղերը դէպ 'ի հիւսիսային արևելք կ'երկրննան : Պիւրենեան լեռները , որոնք Պաղղիոյ ու Սպանիոյ մէջ բնական պատնէշ մըն են , զանազան ճիւղեր բաժնուելով՝ Սպանիոյ թերակղզին կը ձևացնեն , և ասոնց ստորոտները կը տարածուին լայնարձակ դաշտեր ու բլուրներ , երկու կողմէն պատուած Վիջերկրական ու Սկիանոս ծովերէն , որոնց բարձրութիւնը , ծովուն երեսէն չափելով՝ գրեթէ հազար հինգ հարիւր ոտք է : Պիւրենեանց լեռները մէկ ծովէ ինչուան մէկալ ծով սահմանազրուի են արևելեան Պիւրենեանց , Լաիէժին , Լարձը-Լառոնին , Լարձը և Ստորին-Պիւրենեանց : Լալա գաւառներուն առջինին մէջն է Վանիկու ձիւնապատ Սեպը , որուն բարձրութիւնն է ութ հազար վեցհարիւր քառասուն և վեց ոտք . իսկ բարձր Պիւրենեանց մէջ եղած գօտոյն բարձրութիւնը շատ աւելի վեմ է . հոն են վրայէ վրայ դիւզած սարեր ու ապառաժներ և մշտնջենաւոր ձիւներով պատած լեռանց գագաթներ , որոնց ստորոտը կան ընդարձակ սառնատունք , իսկ ալ խորերը՝ լըճեր , անտառներ , կանաչադարդ արօտներ . Գիսիւր լեռներուն վրայ գահավէժներուն եզերքը պարանոցներ ու անձուկ անցքեր կան . հեղեղները՝ որ կը բղխեն լճերէն և ձեանց հալէլէն , պատնիշաձև ժայռերուն դէմ միշտ կը բաղխեն . ասդին անդին հանքային ջերմուկներ կը վազեն երկրագնաին ներքին տաքութենէն ջերմացած : Վօզըրէ , Սէն-Սովէօր , Պառէժ լեռները բժըշկական ջրերու կողմանէ երևելի են : Սալատեղդա , Սոն-Լոզաց , Կորուսեալ Լեառն (կամ Սոն-Լերտիւ) , Սինեմալ , Սարպորէ , ասոնք Պիւրենեանց ամենէն բարձր գագաթներն են , որոնց բարձրութիւնը ինչուան տասը հազար ոտք և ևս աւելի են : Պառէժի քով , տեսակ մը ձագառի՝ ձևով

տեղ մը կայ, ուր զառ 'ի վայր ժայռե-
րը աստիճանաձև կտրտած հսկայաշէն
թէտորոնի պէս մը կը ձևանան. հոն
սահանք մը կը տեսնես, որ հազար եր-
կուհարիւր և եօթը ոտք բարձրութենէ
վար կը գահավիժի անհնարին շառաւ-
մամբ. այն ձագառը հրաբխի բերնի
ձևով է, և կը կոչուի Սերգը տը կա-
վառնի: Պիւրենեանք դէպ 'ի Ուկիա-
նոս աստիճանաբար կը ցածնան, և գա-
գաթնին դաշտաձև մեծամեծ անտառ-
ներով զարդարուած կ'երևան. զառ
'ի վայր կողերնին այգիներով զարդա-
րուած են, և հովիտներէն ալ անդին
կը յաջորդեն բարեբեր դաշտեր:

(ԳՐԻՏԻ ՀԱՐՈՒՆԱԿՈՒՒՆ)

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆՔԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պրագիյի երկու աղամանք:

Լայդ հատուածը հաղորդեց մեզի
քաջափայլ և ազգասէր Պր. Լէտ Լե-
ղանուրը, որ ()րագրիս միջոցով հրա-
տարակենք մեր ընթերցողացը. որով և
մեր ուրիշ անգամ երևելի աղամանդնե-
րու վրայ խօսածներնուս զուարճալի
յաւելուած մը կրնայ ըլլալ:

Հատուածք 'ի Գրոց Ճանապարհորդութեան
'ի ներքին Պրագիյ (յաւին 1804) Յովհան-
նոս Մաւ ակգիագոյն, յորում խօսի զկարծե-
ցեալ մեծ աղամանդէն որ ընծայեցաւ արքայ-
որդի ոստիկանի երկրին, ևս և գաղամանդէն,
որ մեծագոյն էր 'ի գտեսցան յԱմերիկոյ:

Սեաւ ափրիկեցի ոմն ազատ, որ բնա-
կէրն 'ի Սիլա Տոյ Բրինսիբէ, քաղաք
իբր 900 միլոնաւ հեռի 'ի Ուիոյ Լանսեյ-
րոյ, գրեաց թուղթ առ արքայորդին՝
ոստիկանն տէրութեան, ծանուցանե-
լով նմին ունել առ իւր զաղամանդ մի
մեծաբանակ՝ ստացեալ ամօք յառաջ

'ի հանգուցելոյ բարեկամէն իւրմէ, և
խնդրելով զհրամանն ուղիղելոյ զայն ան-
ձամբ առ նա ինքն արքայազնն ոստի-
կան: Եւ զի նկարագիր մեծութեան
ականն կարի զարմացուցանէր զմիտս,
գրեցաւ իսկոյն հրամանն առ քաղաքա-
պետն Սիլա Տոյ Բրինսիբէի յղել
զափրիկեցին զայն 'ի Ուիոյ Լանսեյրոյ,
որ և առաքեցաւ իսկ՝ ուղեկցեալ յեր-
կուց զինուորաց: () Ճանապարհայն, ա-
մենեքեան որք լուեալն էին զհամբաւն,
ողջունէին զնա յարգանօք՝ իբրեւ եթէ
արդէն իսկ մեծարեալ իցէ պատուա-
նշանաւ խաչի և որ անտարակոյս վա-
ճատրիլ ունի թողակաւ զօրապետի. և
ամենեքին նախանձէին ընդ բաղդն ու-
րին: Եւ յայնպէս և երկուքին զինուորքն
ակն ունէին բարձի և պատուոյ հան-
դիպել: Եւ իբր աւուրց քսան և ու-
թից՝ հուսկ ուրեմն ժամանէր նա 'ի
մայրաքաղաքն և ածէր իսկոյն յարքու-
նին: Փոքր միւս ևս և երջանկութեան
նորա կատար առ դուրս հասեալ կայր.
յետ վայրկեան ժամանակի յոյսն, զոր
յայսքան ամաց հետէ սնուցեալն էր զի-
գուանօք 'ի սրտի իւրում, հաստատեալ
լիովին՝ ունէր ամբառնալ զնա 'ի ստորին
և յանարգ վիճակէ իւրմէ 'ի բարձր առ-
տիճան ճոխութեան և պատուոյ:

Լայսպիսի էին անտարակոյս հոգք և
ակնկալութիւնքն, որք շարժէին զսիրտ
նորա 'ի վարանս վայրկեանին: Հուսկ
ուրեմն հրաման լինէր նմա մօտենել.
անկեալ նորա յոտս իշխանին իբրեւ մա-
տոյց զգոհարն զարմանալի, յապուշ կըր-
թեցաւ նա ընդ մեծութիւնն. այլ տա-
րակոյս իմն յաջորդեաց զարմանացն:
Պաշտօնեայք պալատանն սպասէին լը-
սել զկարծիս իշխանին, և զոր միան-
գամ ասաց՝ զնոյն կրկնեցին և նոքին:
Ընամանդն այն բոլորչի և իբր լտերբ
միով ծանր՝ 'ի զարմանս գրաւէր զամե-
նեսին զնոսա: Ոմանք, ոչք պատրաստ
կան 'ի համարել, առաջի եղին զբիւրս
բիւրուց դրամոց 'ի գին աղամանդին
այնորիկ. ուր այլք 'ի ծանրութենէ
բազմութեան դրամոցն անբաւականս
համարեցան զանձինս 'ի թուել զնոսին: